

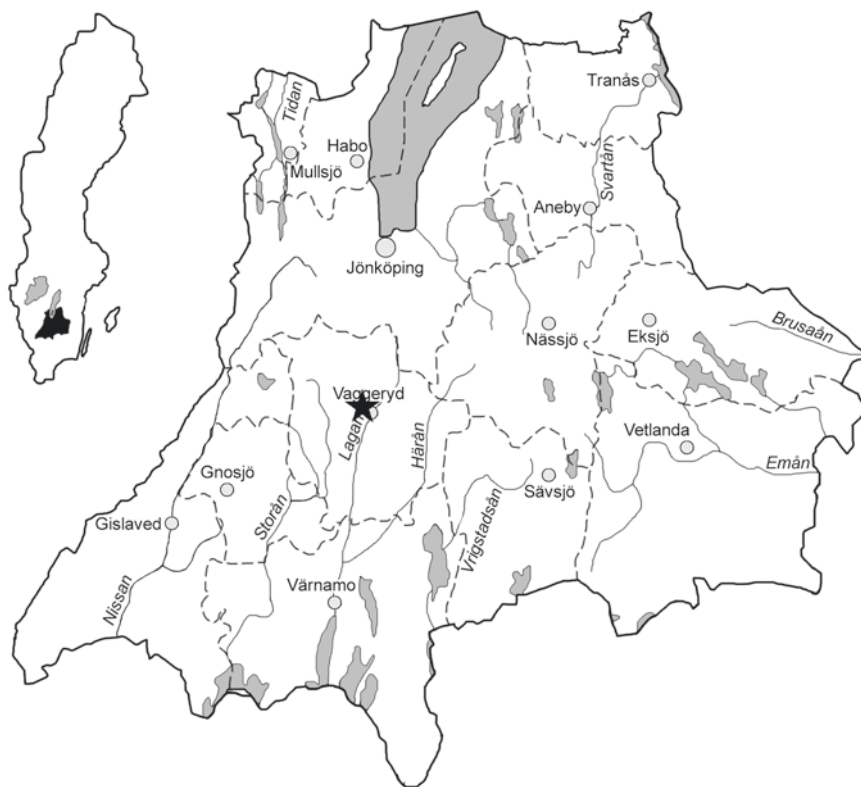
En liggmila i Stödstop

Arkeologisk förundersökning av kolningsanläggningar och område med skogsbrukslämningar, RAÄ-nr Byarum 883, 884, 901 och 905, inom fastigheten Stödstop 2:1, Byarums socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län

En liggmila i Stödstop

Arkeologisk förundersökning av kolningsanläggningar och område med skogsbrukslämningar, RAÄ-nr Byarum 883, 884, 901 och 905, inom fastigheten Stödstop 2:1, Byarums socken i Vaggeryds kommun, Jönköpings län

Rapport, foto och ritningar: Jörgen Gustafsson och Anna Ödeén
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

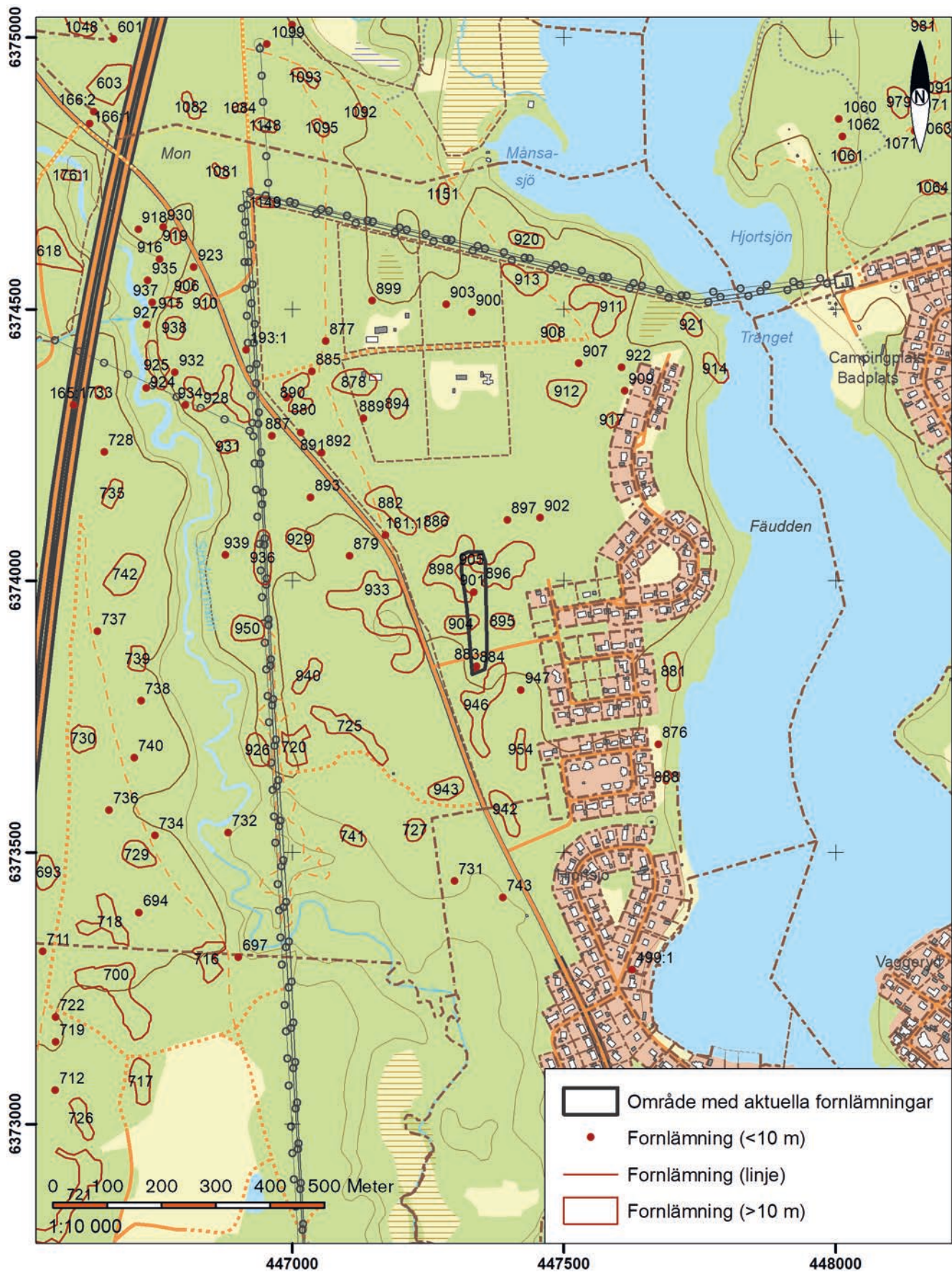
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2018

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod.....	6
Målsättning.....	6
Metod.....	6
Topografi.....	7
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	7
Kolning för Götafors bruk.....	7
Tidigare undersökningar.....	8
I närområdet.....	8
Kolbottnar.....	8
Bakgrund kolning.....	9
Liggmila.....	9
Resmila.....	10
Transport av kol.....	11
Användningsperiod för olika kolningsmetoder.....	11
Resultat.....	11
Det historiska kartmaterialet.....	11
RAÄ 883, resmila.....	11
RAÄ 884, liggmila.....	12
RAÄ 901, resmila.....	14
RAÄ 905, område med skogsbrukslämningar.....	14
Fynd.....	16
Sammanfattning.....	16
Åtgärdsförslag.....	16
Administrativa uppgifter.....	17
Referenser.....	18
Tryckta källor.....	18
Otryckta källor.....	18
Arkiv.....	18

Bilagor

Bilaga 1. Dendrokronologisk analys

FIGUR 1. Utdrag ur digitala ekonomiska kartans blad 63E 7eS. Skala 1:10 000.

Inledning

Vaggeryds kommun avser att planlägga del av fastigheten Stödstorp 2:1 för villabebyggelse. Med anledning av det har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk förundersökning i området. De aktuella lämningarna var RAÄ-nr Byarum 905, ett område med skogsbrukslämningar innehållande två kolbottnar med liggmilor samt RAÄ-nr 901 och 884, kolninganläggningar i form av ensamliggande liggmilor. Sammanlagt rörde det sig alltså om fyra lämningar.

Förundersökningen genomfördes i september 2017 och fält- och rapportansvarig var Anna Ödeén, antikvarie vid Jönköpings läns museum. Beställare var Miljö- och byggförvaltningen vid Vaggeryds kommun. Den dendrokronologiska analysen utfördes av Hans Lindersson, laboratorieföreståndare vid Lunds universitet.

FIGUR 2. RAÄ 905 med villabebyggelse och Hjortsjön i bakgrunden.

FIGUR 3. Arbetsbild. Avbaning av RAÄ-nr Byarum 884, liggmila.

Målsättning och metod

Målsättning

Målsättningen med förundersökningen var att karaktärisera, datera och avgränsa de aktuella fornlämningarna, i detta fallet kolningsanläggningar.

Undersökningen syftade också till att försöka upptäcka konstruktionsdetaljer som kan säga något om hur milorna har varit uppbyggda. Det kan röra sig om stör- eller stolphål eller omkringliggande rökhål eller fotrymningsgropar. På så vis hoppades vi kunna jämföra med tidigare undersökta liggmilor och få en hjälp att typologiskt datera milan.

Metod

De aktuella fornlämningarna vegetationsavbanades först med hjälp av grävmaskin och finrensning för hand (FIGUR 3). På så sätt framträdde formen bra på kolbottarna och vi fick en uppfattning om vilken typ av lämning det rörde sig om. Ännu ett effektivt hjälpmedel hade vi genom fotograferingen med quadrocopter eller så kallad drönare. Vi kunde snabbt och enkelt få en lodbild som var till stor nytta vid tolkningen av anläggningen.

Vid avbaningen av lämningen sökschaktades också en yta runt omkring själva kolbotten för att söka eventuella konstruktionsdetaljer eller intilliggande anläggningar.

För datering har vi använt oss av årsringsanalys, så kallad dendrokronologi. Även en intilliggande kolbotten efter resmila, RAÄ-nr Byarum 883, har daterats på detta sätt för att urskilja om det finns någon kronologisk tidsskillnad mellan dessa olika anläggningar.

Anläggningarna har beskrivits, fotograferats och mätts in digitalt i plan med hjälp av nätverks RTK. Den profil som togs upp i liggmilan RAÄ-nr Byarum 884 fotograferades samt ritades på millimeterpapper.

Topografi

Området som är aktuellt i föreliggande rapport är till största delen flackt. Omkring 500 meter västerut sluttar det något ner mot Stödstorpsån och lika långt åt öster sluttar det något mot Hjorttorpsjön, men den aktuella ytan ligger som på en plåt mellan dessa vattendrag.

Fastigheten Stödstorp 2:1, som ligger i nordvästra delen av Vaggeryds samhälle, är bevuxen med blandbarrskog, framförallt tall. Undervegetationen består av ljung och mossor.

Jordarten i området är sand, grovmo med isälvsediment. Vid schaktningen framkom mer eller mindre ren sand, men med ett 0,05 meter tunt lager av mer myllig, ljusbrun matjord. Området är uppbyggt av Vaggerydssyenit, en bergart som lätt vittrar.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Skogarna runt Vaggeryd karaktäriseras av sin stora mängd kolningslämningar. Det rör sig mestadels om kolbottnar efter resmilor, men det finns också lämningar efter liggmilor, kolningsgropar och kolarkojor. De talrika lämningarna visar på hur viktig kolningen har varit i trakten, i närområdet till Götafors masugn och troligen även Götaströms järnbruk.

När man går igenom fornminnesregistret i närområdet till den nu aktuella ytan är det därför en stor mängd kolningslämningar man stöter på. Ett par undantag utgörs av ett gränsmärke i form av en rest sten RAÄ-nr Byarum 181:1 som ligger 200 meter åt nordväst samt RAÄ-nr Byarum 731 som är en lägenhetsbebyggelse, ett torp vid namn Mellängen (FIGUR 1). Torpet ligger cirka 400 meter söderut.

Gården Stödstorp nämns i de skriftliga källorna redan under medeltid år 1506 och då i sammanhanget Nydala kloster och dess verksamhet. Nydala hade intressen och verksamhet i Byarums socken och köpte år 1500 ”*en quernaström i götatorp j byrom soken*” (Tolf 1961).

Kolning för Götafors bruk

Om Götafors bruk och kolningen som hörde samman med detta kan man läsa i årsskriften för Byarums hembyggsförening från 1961 (Tolf 1961).

Götafors järnbruk ligger utmed Lagan omkring 2 kilometer söder om de kolningsanläggningar som är aktuella i denna rapport. År 1672 gavs privilegium att bygga en hammarsmedja på platsen. Tjugo år senare, år 1692, privilegierades ännu en hammare med två härdar samt en masugn (Allvin 1852). Längre fram i tiden anlades även ämnesshammare, knipphammare och stångjärnssmedja vid Götafors och järnbruket var i produktion fram till 1882. Flera av dessa näringar krävde stora mängder kol och det beskrivs hur

viktig kolningen har varit för bönderna i trakten: ”...så att allmogen kunde få sälja träkol och förtjäna till födan och skatterna” (Tolf 1961).

Ibland har det varit brist på kol vid Götafors: ”Brist på kohlyppar sig för detta wärk stundom, hwarjämte det äfwen ofta stadnar af för stark flod” (Rogberg 1770).

Kronans ombud poängterar vikten av att det skulle kolas ”...som arbetsförtjänst åt en Allmoge, som i denna magra ort icke kan lefva eller betala sina utskylder utan binäringar”. Detta är från perioden tidigt 1800-tal, då det också finns siffror som visar att man från 19 byar och 60 bönder i Byarums socken levererade kol till Götafors bruk. En sammanräkning ger vid handen att det var 36 200 tunnland det vill säga drygt 18 000 hektar som skulle förse järnbruket med träkol (Tolf 1961). Dessa hänvisningar visar tydligt hur viktig kolningen har varit i trakten runt Vaggeryd och förklarar också den stora mängd kolningslämningar som finns i skogarna.

Tidigare undersökningar

I närområdet

Det har förekommit få arkeologiska insatser i närområdet till det aktuella förundersökningsområdet i Stödorp. Den som ligger geografiskt närmast är undersökningen vid den så kallade Svälta-restenen RAÄ-nr Byarum 165:1 i samband med att E4:an byggdes. Rapporten är under utarbetande (Jönköpings läns museums arkiv). Den resta stenen har enligt orsbefolkningen fått sitt namn efter att en man frusit och svultit ihjäl på platsen.

Kolbottnar

Ett fåtal kolbottnar har undersökts i Jönköpings län. Utanför Anderstorp undersöktes dock en kolbotten efter en resmila med tillhörande kolarkojgrund som daterades till 1800-tal (Lorentzon 2005). Enstaka dateringar av kolbottnar efter resmilor har visat på en användningstid mellan årtiondena 1790 och 1960 (Engman 2003).

När det handlar om liggmilor är det endast två som har undersökts i länet sedan tidigare. En i Flisby utanför Nässjö och en i Nifsarp utanför Eksjö (Eriksson och Nilsson 2003 samt Wennerberg 2008). Den i Flisby daterades till 1600-tal och den i Nifsarp till 1490–1660 e.Kr. I rapporten från Flisby finns inga konstruktionsdetaljer beskrivna. Vid liggmilen i Nifsarp kunde detaljer som fotrymningar, rännor och störhål dokumenteras.

Förutom den liggmila som är aktuell i föreliggande rapport undersöktes också två liggmilor strax söder om Jönköping hösten 2017. Den ena, RAÄ-nr Barnarp 545 var välbevarad, tolkades ha två brukningsfaser och daterades till senmedeltid. Den andra, RAÄ-nr Barnarp 537 fick en datering till historisk tid (Gustafsson 2018).

Bakgrund kolning

Liggmilan

Den äldsta typen av kolmila anses i litteraturen vara liggmilan, där veden staplades liggande (FIGUR 4). I Sverige började den användas under medeltid men det finns också uppgifter om att den kan gå så långt tillbaka som till vikingatid–äldre medeltid (Nilsson 2005). Det här sättet att kola fortsatte ända in på 1900-talet. Det finns flera varianter av liggmilor men typiskt för dem är att de anlagts i en något sluttande terräng och att de har en kvadratisk eller rektangulär form. Fördelen med liggmilan gentemot resmilan var att virke av olika tjocklek kunde kolas samtidigt (Hennius 2005).

I en liggmila blev långsidorna, gavlarna, lodräta och för att hålla täckmaterialet på plats byggdes väggar upp, så kallade balkro. När veden staplats upp täcktes den med ljung, mossa och granris samt kolstybb. En liggmila kunde vara upp till tre meter hög och rymma 150 m³. Vanligtvis tog den tre till sex veckor att kola (Hennius 2005).

FIGUR 4. Liggmila under tändning, Bjurfors Västmanland 1918. Från Skogsbibliotekets bildarkiv, filnamn17091.

Resmilan

Till en resmila höggs den torkade veden upp i bestämda längder, vanligen omkring tre meter och som namnet antyder restes sedan veden upp kring en mittpåle, en så kallad bordsstake (Hennius 2005). Eftersom det var arbetskrävande att uppföra en ny kolbotten återanvände man gärna plats en där tidigare kolning gett ett

FIGUR 5. Innan milan täcks med kolstybb läggs mossa på kullen. Gammelkroppa Skogsskola, Värmland 1941. Från Skogsbibliotekets bildarkiv, filnamn Ly-633.

bra, torrt underlag. Även i denna typ av kolmila täcktes veden av ljung, mossa, granris och sedan kolstybb.

Spåren efter resmilorna är runda eller närmast runda. Det finns arkeologiska belegg för en mycket tidig typ av små resmilor från äldre järnålder (Wennerberg 2008 och där angiven litteratur). Men det tillhör undantagen och de kolbottnar efter resmilor som vi ser i skogarna i dag är de som introducerades i Sverige av tyskar och/eller valloner i början av den stora bruksepoken under 1500–1600-tal. Resmilorna användes in på 1900-talet (Hennius 2005).

Kolningen av en medelstor resmila, som innehöll 130 m³ ved, tog två till tre veckor att genomföra. När det var dags för utrivning visade det sig ofta att inte all veden kolats ordentligt, då brukade detta samlas i en mindre kolmila som benämndes *kalv* (Wennerberg 2008 och där angiven litteratur).

Transport av kol

Kol har en benägenhet att skaka sönder då det transporteras och det var därför viktigt att vara så försiktig som möjligt. Ofta fraktades kolet i så kallades kolryssar eller stigar, som var som stora korgar placerade på slädar. Transporten, som sällan var mer än ett par mil, skedde oftast på vintern när snön fallit och sjöar och vattendrag frusit till (Hennius 2005).

Användningsperiod för olika kolningsmetoder

Man bör påpeka att forskarna under senare år alltmer har poängterat att båda typerna av milor tillsammans med kolningsgroparna (som inte beskrivs här, men som anses vara den äldsta metoden för kolning) även har använts parallellt. Bilden har därmed blivit mer nyanserad gällande olika kolningsmetoder och under vilka tidsperioder de använts.

Inventeringsresultat från projektet *Skog och historia* visar också att olika kolningslämningar ofta förekommer på samma plats (Wennerberg 2008 och där anförd litteratur).

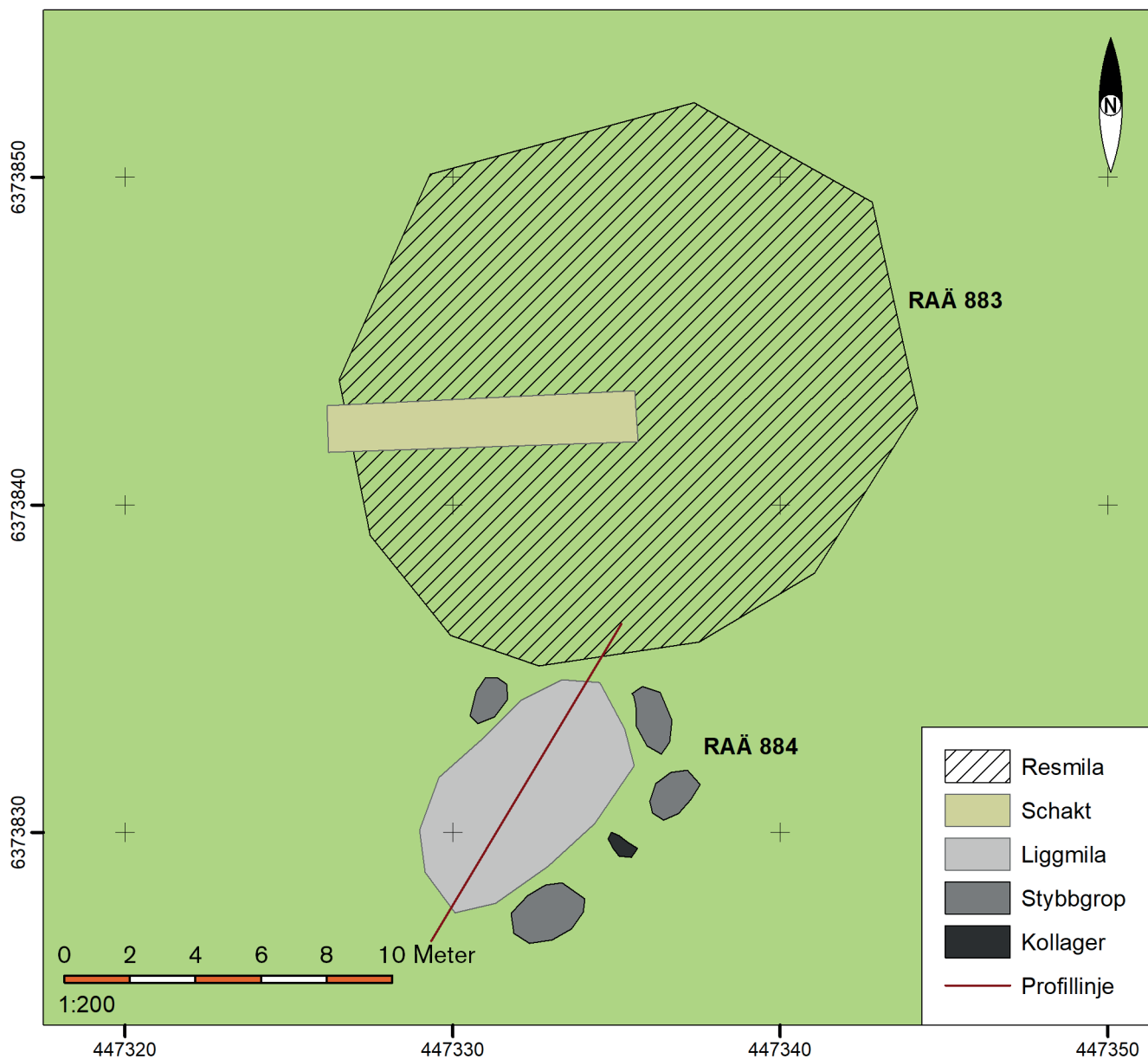
Resultat

Det historiska kartmaterialet

Tyvärr fanns inget äldre kartmaterial som berörde det aktuella området.

RAÄ 883, resmila.

Ett schakt drogs i anläggningen och kol samlades in för dendrokronologisk analys. Analysen visade att kolmilan hade varit i bruk under senare hälften av 1700-talet (BILAGA 1).

FIGUR 6. Plan över RAÄ 884 med intilliggande resmila RAÄ 883.

RAÄ 884, liggmila

Lämningen undersöktes och dokumenterades dels genom en ytavbaning av vegetationslagret i plan och framrensning, dels genom att en profil grävdes genom kolbotten för att utröna om den hade haft flera brukningsfaser.

Anläggningen var 7 x 4 meter i östnordöstlig–västsydvästlig riktning och 0,2–0,3 meter hög. Den omgavs av fyra stybbgropar som var 1,5–2 meter långa, 1–1,5 meter breda och 0,3–0,5 meter djupa (FIGUR 6).

Tyvärn gav varken vegetationsavbaningen eller profilen genom anläggningen oss mer information om anläggningens konstruktion eller om den haft fler användningsfaser. Vid ytavbaningen och handrensningen kunde inga konstruktionsdetaljer ses. Profilen vi-

sade endast ett sammanhängande kollager som var 0,05–0,1 meter tjockt och tyder därmed på att man endast använt milan vid ett kolningstillfälle (FIGUR 8).

Förfrågningsunderlaget till föreliggande förundersökning beskrev att en närliggande resmila skulle dateras på liknande sätt som liggmilan för att om möjligt avgöra om det fanns en kronologisk tids-

FIGUR 7-8. Ovan. Översikt över den avbanade ytan vid RAÄ 884 samt schaktet vid RAÄ 883. Foto från norr. Nedan. Profilen genom RAÄ RAÄ 884. Foto från väster.

FIGUR 9. Lodbild över kolbotten efter resmila RAÄ 901.

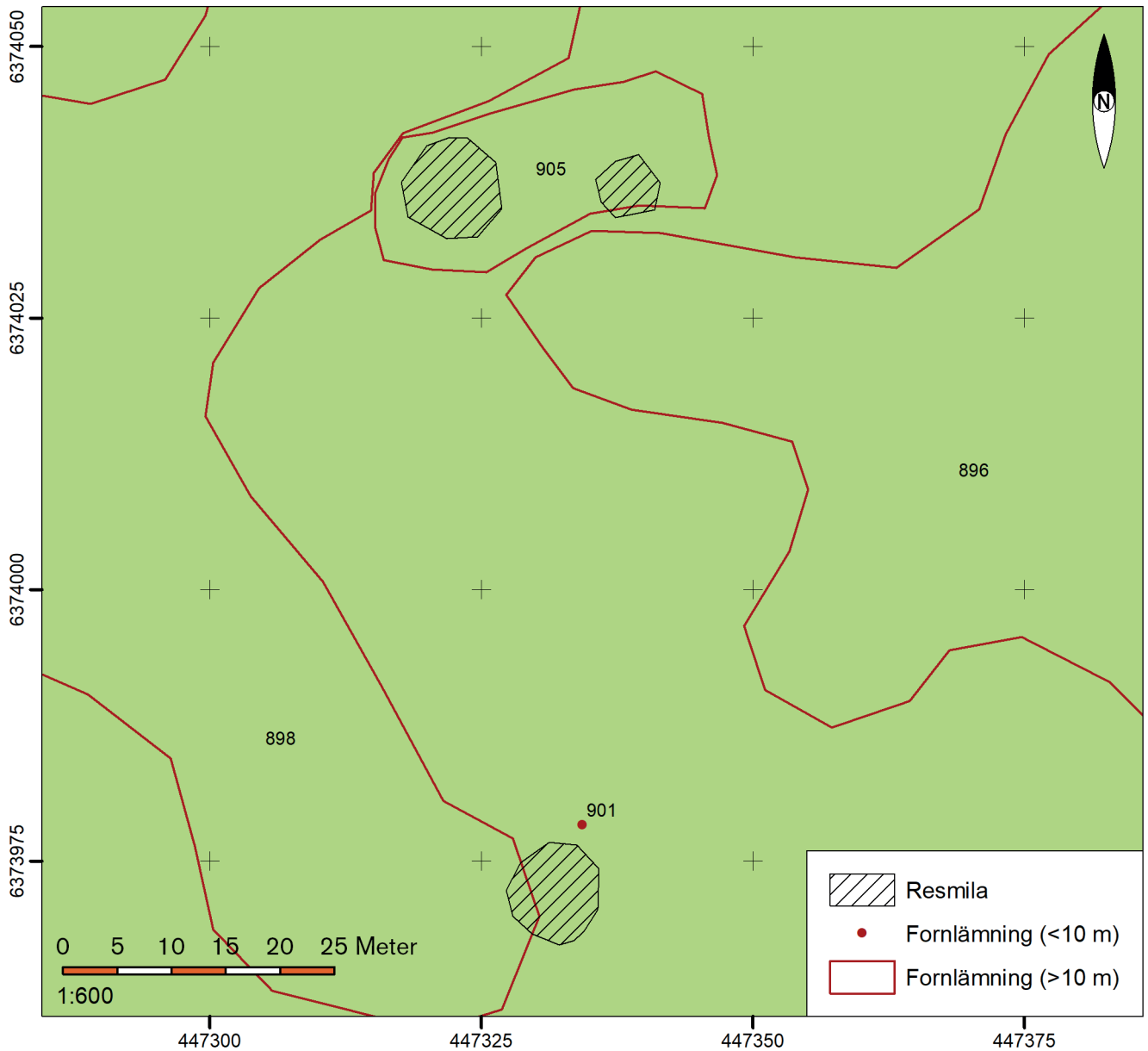
skillnad mellan de två olika lämningstyperna. Detta gjordes genom att kol även samlades in i RAÄ 883, en resmila som låg strax intill och norr om liggmilan RAÄ 884 (FIGUR 6).

Den dendrokronologiska analysen av kol från kolmilorna visade att båda har använts under senare hälften av 1700-talet, eventuellt kan resmilen RAÄ 883 vara några årtionden äldre (BILAGA 1). Dock saknade proverna så kallad *vankant* vilket är benämningen på den rundade avslutningen av virket innanför barken. Detta medför att en mer exakt datering inte går att få. En tolkning av den närliggande, mindre och samtida anläggningen är att det rör sig om en så kallad kalv. Det är en mindre kolmila som använts för efterkolning.

Intill kolbotten RAÄ 884 var ett mindre kollager, troligen en rest efter att milan har rivits ur efter avslutad kolning.

RAÄ 901, resmila

RAÄ 901 var registrerad som en ensamliggande liggmila men visade sig efter ytavbaning och framrensning ha en rund form och bedömdes därför istället som kolbotten efter en resmila. Anläggningen var rund 5,5 meter i diameter och 0,4 meter hög. Den omgavs av en

ränna som var 0,6–0,8 meter bred och intill 0,2 meter djup (FIGUR 9). Lämningen innehöll rikligt med kol.

Lämningen har fått en ny bedömning i FMIS och är nu registrerad som kolningsanläggning efter resmila.

RAÄ 905, område med skogsbrukslämningar

Området RAÄ 905 var registrerat som område med skogsbrukslämningar efter två liggmilor men visade sig efter avbanning och framrensning istället innehålla två kolbottenar efter resmilor. Den västra anläggningen var rund, 7 meter i diameter och 0,3 meter hög. Den omgavs av fem rännor som var 2–3 meter långa, 0,8–1 meter breda och intill 0,3 meter djupa (FIGUR 10). Den östra anläggningen var rund, 5 meter i diameter och 0,3 meter hög. Även denna om-

FIGUR 10. Plan över kolbotten efter resmila RAÄ 901 och område med skogsbrukslämningar RAÄ 905.

gavs av rännor; 1,5–3 meter långa, 0,7–0,8 meter breda och intill 0,2 meter djupa. Båda anläggningarna innehöll sparsamt med kol.

Området har fått en ny bedömning i FMIS och är nu registrerat som område med skogsbrukslämningar bestående av två kolbottnar efter resmilor.

Fynd

Inga fynd påträffades under förundersökningen.

Sammanfattning

Med anledning av Vaggeryd kommuns planer på att bebygga delar av fastigheten Stödorp 2:1 har Jönköpings läns museum genomfört en arkeologisk förundersökning av tre registrerade fornlämningar: RAÄ-nr Byarum 884, 901 och 905. Samtliga var registrerade som kolbottnar efter liggmilor.

Anläggningarna avbanades för att kunna avgöra formen i plan samt försöka se eventuella konstruktionsdetaljer. Vid denna avbanning samt framrensning kunde två av dessa fornlämningar konstateras vara spår av resmilor och inte som de registrerats som, liggmilor. Detta gällde kolningsanläggningen RAÄ-nr Byarum 901 och område med skogsbrukslämningar RAÄ-nr Byarum 905.

Den tredje, RAÄ-nr Byarum 884, tolkade vi dock som lämningen efter en liggmila. En dendrodatering gjordes av kol från anläggningen samt av en intilliggande resmila: RAÄ-nr Byarum 883. Dendroanalysen visade att båda milorna var anlagda under senare hälften av 1700-talet. En tolkning är att den mindre anläggningen har använts för efterkolning och är spåren av en så kallad *kalv*.

Åtgärdsförslag

Två av de registrerade fornlämningar, RAÄ-nr Byarum 901 och 905, visade sig vara kolbottnar efter resmilor och dessa har dokumenterats. Den tredje RAÄ-nr Byarum 884, som var en kolbotten efter en liggmila, har undersökts, provtagits och dokumenterats. Jönköpings läns museum anser inte att fler antikvariska insatser krävs inom förundersökningsområdet.

Länsmuseet har samrått med Länsstyrelsen angående åtgärdsförslagen.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-3827-2017
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2017-07-06
Jönköpings läns museums dnr: 123/2017
Beställare: Vaggeryds kommun
Fält- och rapportansvarig: Anna Ödeén
Fältpersonal: Jörgen Gustafsson och Anna
Ödeén
Fältarbetstid: 2017-09-04–2017-09-07
Län: Jönköpings län
Kommun: Vaggeryds kommun
Socken: Byarums socken
Fastighetsbeteckning: Stödstop 2:1
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad
63E 7eS
Koordinater: N: 6373831 E: 447332
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Fornlämningsnummer: RAÄ-nr Byarum 883, 884, 901
och 905
Fornlämningstyp: Område med skogsbruksläm-
ningar och kolningsanlägg-
ningar
Tidsperiod: Historisk tid

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Allvin, J. 1852. *Beskrifning öfver Östbo härad i Jönköpings län*. Jönköping.
- Engman, F. 2003. Medeltida odling och äldre järnframställning inom fastigheten Källarp i barnarps socken. I: *Tabergs Bergslag XX. Tabergs bergslags hembygdsförening*. Jönköping.
- Ericsson, A. och Nilsson, P. 2003. *En skärvstenshög och kolningslämningar i Sunneränga. Riksväg 32, delen Skullaryd-Sunneränga. RAÄ 281 i Flisby socken, Nässjö kommun, Jönköpings län*. Riksantikvarieämbetet, UV Öst, rapport 2003:21. Linköping.
- Gustafsson, J. 2018. *Liggmilor, kolningsgropar och en hålväg. Arkeologisk förundersökning av RAÄ 535, 537, 545, 570, 588 och 590 inför planerat industriområde inom fastigheterna Hyltena 1:21 och Barnarp-Kråkebo 1:62, Barnarps socken, Jönköpings kommun och Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2018:23. Jönköping.
- Hennius, A., Svensson, J., Ölund, A. och Göthberg, H. 2005. *Kol och tjära. Arkeologi i norra Upplands skogsmarker. Undersökningar för E4. Vendel, Tierp och Töfta socknar, Uppland*. Upplandsmuseets rapport 2005:2. Uppsala.
- Lorentzon, M. 2005. *Historisk kolning och förhistorisk odling. Inför ny sträckning och ombyggnad av länsväg 604 mellan Anderstorp och Hyltan. Anderstorp socken i Gislaveds kommun & Gnosjö socken i Gnosjö kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2005:27. Jönköping.
- Nilsson, O. 2005. Bidrag till kunskap om milkolningens ålder. I: *Skogs-historiska Sällskapets årskrift 2005*. Falun.
- Rogberg, S. 1770. *Historisk Beskrifning om Småland*. Carlsrona.
- Wennerberg, R. 2008. *1000 år av kolning i Nifsarp - Arkeologisk undersökning av kolningsgropar, liggmila och kolbottnar inför anläggandet av ny trafikövningsplats inom fastigheten Nifsarp 1:12, Höreda socken, Eksjö kommun*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2008:17. Jönköping.

Otryckta källor

- Tolf, W. 1961. Götafors järnbruk. *Byarums hembygdsförenings årskrift 1961*. Upplagd på *Platsr* av Cecilia Appelqvist: <http://www.platsr.se/platsr/visa/story/storyid/527/placeid/476/fromplace>true>

Arkiv

Jönköpings läns museum.

Antikvaristopografiskt arkiv.

F-Topo. Databas över ortnamn i Jönköpings län.

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister, FMIS, Forsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/forsok/search.html>.

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU:s bildarkiv: <https://www.slu.se/site/bibliotek/ anvanda-biblioteket/sok/specialsamlingar/skogsbilder/>

Bilaga 1. Dendrokronologisk analys

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

30 oktober 2018

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2018:79
Anton Hansson & Hans Linderson

DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV KOLANLÄGGNINGAR RAÄ 883 OCH 884, BYARUM SOCKEN, VAGGERYD KOMMUN

Uppdragsgivare: JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM Box 2133, 550 02 Jönköping kontaktperson
anna.odeen@jkpglm.se Tel: 036-30 18 15

Område: Eksjö Prov nr: 41172-41177 Antal Prov: 3*2=6

Dendrokronologiskt objekt: Urval av kol för dendro-datering

Resultat:

Dendro nr:	Nr : RAÄ	Trädslag	Antal år (2 radier om ej annat anges)	Splint (Sp) Bark (B) Vankant (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalvåret)	Kommentarer (en vågad datering inom parantes)
41172	883	Gran	24	Ej W	Ej datering	-	
41173	883	Gran	45	W	(1759)		(V 1759/60)
41174	883	Gran	36	W	Ej datering	-	
41175	884	Gran	37	W	Ej datering	-	
41176	884	Gran	41;1	Nära W	(1780)		(1780-1792)
41177	884	Gran	35;1	Nära W	Ej datering	-	

Kommentarer till ovanstående resultattabell

Tre skilda dendrokronologiska prov från olika kolbitar har analyserats från respektive kolanläggning.

RAÄ 883, resmila, prov 41172-41174

Virket är av gran. Någon säker datering kan inte ges på grund av att antalet årsringar är för litet i kombination med endast en ganska god dendrokronologisk passning. Mitt dateringsförslag är att virket är avverkat vinterhalvåret 1759/60.

RAÄ 884, liggmila, prov 41175-41177

Virket är av gran. Någon säker datering kan inte ges på grund av att antalet årsringar är för litet i kombination med endast en ganska god dendrokronologisk passning. Mitt dateringsförslag är att virket är avverkat någon gång under åren 1780-1792.

En tanke är att virket från de båda kolanläggningarna (883 och 884) är samtida. Detta har inte kunnat beläggas med dendrokronologisk inbördes datering. Mot detta pekar dock att, virkestypen från samtliga prover är likartad, jämnvuxen, medeltäta årsringar (1-2mm) från träd som är cirka 50 år eller möjligen något yngre. Dimensionen ligger mellan 10 och 15 centimeter. Man kan därför tänka sig att träden stått som underståndare bland äldre träd så som granen kan göra i en blädningskog.

Sammantaget kan sägas om dateringsresultatet, att man inte kan vara helt säker på någon av de två dateringarna men att båda skulle vara fel förefaller som osannolikt. Man kan därför säga att en eller båda är gjorda på andra halvan av 1700-talet.

Hans Linderson, Laboratorieförestandare, Lunds Universitet

Solvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891, Fax +46-46-2224830 e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

Beskrivning av tabellen ovan

”Dendroidentitetsnummer”, är en unik identitet för varje prov hanterade på laboratoriet.

”Antal år”, årsringar som är analyserade i vissa fall har det inte varit möjligt att mäta årsringsbredden, då har årsringarna räknats, vilket har markerats med ”+n”.

I samma kolumn förekommer någon gång noteringen ”ew” eller ”lw” dessa termer härrör från engelskans early wood (vårved) och late wood (sommarved) och beskriver graden av den yngsta/sista årsringens utveckling. Detta indikerar att virket är avverkat på sommaren.

”splint, vankant, bark” indikerar hur många årsringar som saknas i provet. Förutsatt att provet går att datera och man har vankant eller bark i provet så får man en årsexakt datering (extrema undantag finns). ”nära vankant” uppges när det finns indikationer om detta, till exempel i fältanteckningar eller om en sågskiva följer en naturlig kurvatur i rundvirket. Om vankant (den rundade avslutningen av virket där barken har försvunnit) saknas och splinten syns kan man beräkna fällningsåret med hjälp av splintstatistiken för olika trädslag och förhållanden. Vanligtvis används 17 ± 7 år på ek och en mer varierad bild på tall med en maximal variation på ± 20 år. Saknas splinten (”ej sp”) anges en så kallad ”efterdatering” (*terminus post quem*). Virket får då en äldsta möjliga datering. Teoretiskt kan virket vara hur ungt som helst men mer troligt handlar det om upptill några tiotal år senare avverkning än angivna efterdatering. Detta diskuteras vanligtvis i rapporten. Anges sp=0 menas splinten observeras utanför ytterst/yngsta årsring men årsringen är inte inmätt eftersom den inte är komplett.

”Datering av yttersta årsring i provet”, är alltid årsexakt vid en datering. Om provet inte kan korsdateras med en daterad dendrokronologisk serie anges ”ej datering”. Detta uppträder oftast vid ett litet årsringsantal (unga/snabbvuxna/kraftigt nedbrutna träd), udda trädslag (i Sverige är ek och tall bäst), för få prover från den undersökta konstruktionen, störd tillväxt etc.

”Beräknat fällningsår” här görs en beräkning utifrån dateringen av den yttersta årsringen i provet och hur många årsringar som beräknas saknas i provet. Felmarginalen som anges täcker mer än 95 procent av proverna. Finns barken eller vankanten kvar på provet ges dateringen påföljande vinterhalvår om inga andra noteringar har gjorts. Vinterhalvåret avser trädets viloperiod så att ingen årsringsbildning sker i stamvirket, viloperioden påbörjas normalt i augusti och pågår till maj söder om Norrlandsgränsen (ungefär Dalälven). Stamvirkets viloperiod blir succesivt längre mot fjällens trädgräns.

Analyskostnad:

Objektskostnad	4000:-
Provkostnad dendro (6 *900.-)(rabatt 4*900)	1800:-

Belopp att betala (exklusive moms):**5800:-**

Faktura framställs senare av Lunds Universitet.

Mätresultaten kommer att bevaras på laboratoriet och utnyttjas i universitetets forskning.

Proverna kommer att ingå i RAÄ's arkiv och förvaltas av laboratoriet

Med hälsning och önskan om fortsatt samarbete

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare

Lunds Universitet

Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Sölvegatan 12, 223 62 Lund

E-post: Hans.Linderson@geol.lu.se

Tel: 046-2227891

I markerna runt Vaggeryd finns mängder av kolningslämningar, det är spåren efter kolmilor, kolningsgropar och kolarkojor. De visar på hur viktig kolningen har varit i närområdet till Götafors masugn och Götaströms järnbruk.

Hösten 2017 genomförde Jönköpings läns museum en förundersökning av några av dessa kolningslämningar.

